HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yazı İşleri Müdürü : MEHMET HALİT BAYRI

Yıl : 5 Mayıs 1936 Sayı : 55

ÂŞIK HÜZNÎ'NİN ŞİİRLERİ

I

Âlemi ervahta eyledim iman
Eshabı yeminle merdancasına
Fark ettik batılla hakkı olzaman
Aldık dersimizi irfancasına.

*

Ademden maduma etmişiz nüzûl
Rahı hakikatten etmeyiz nükûl
Kurretül aynımdır evlâdı Resûl
Âline fedayiz kurbancasına.

*

Ta bezmi elestte eyledik tasdik
İnkâra kalkıştı bir takım zındık
Münkira sellü seyf etmişiz tahkik
Var gazamız şahı merdancasına.

*

Çekmeyiz payımız ta'nı adadan
Hüznî'yi ayırma rahı rızadan
El çektik gam ile zevki fenadan
Gezeriz bir kâmil insancasına.

II

Derdine derman ararsın
Sana senden olur derman
Merhemi şafi sorarsın
Sana senden olur derman.

*

Vuslat ister isen yâre
Gezme beyhude avâre
Ararsan derdine çare
Sana senden olur derman.

*

Âdemi bul gel âdem ol
Esrarına hep mahrem ol
Zahmı dile hep merhem ol
Sana senden olur derman.

*

Hakkın rızası sendedir
Lütfü atası sendedir
Derdin devası sendedir
Sana senden olur derman.

*

Olma kesel et gayreti
Pervaneden al ibreti
İhtiyar eyle vahdeti
Sana senden olur derman.

*

Hüznî ağla leylü nehar
Gafil iken yârden ağyar
Bil derdine sendedir yâr
Sana senden olur derman.

III

Sen kendi zevkinde ol bu âlemde
Karışma zamanın siyasetine
Vadinde sebat yok her bir âdemde
Aldanma sureti siyadetine.

*

Çokların aldattı ol vâhî emel
Aç gözün cihana bak olma kesel
Bir kişiye teslim olmazden evvel
Müracaat eyle asaletine.

*

Çok çektim felâket dehrin yüzüden
Ben usandım çokluğundan azından
Maya belli olur merdin sözünden
Bakma o yaldızlı fasahatine.

*

Şeytandan şefaat umulmaz aslâ
Nefse uyup etme ömrün berhava
Müşerref ol emsalinle daima
Düşme cinsi aher esaretine.

*

Cah edüp cay eyle günci vahdeti
Hüznî maksuda ir eyle gayreti
Setreder namerdin aybın serveti
İl tanır bakdıkça denaetine.

IV

Ben usandım tatlı candan bu tendn
Gönül bıktığından bıkar mı bıkar
Derdin ne benimle ne isten benden
Bir gün ahım seni yıkar mı yıkar.

*

Hüsnüne mağrursun afeti devran
Pir olan bu gönül esiri hicran
Buyu pireheni vuslatın canan
Her seher misk gibi kokar mı kokar.

*

Cennetten mi teşrif ey vechi enver
Bu güzellik kime oldu müyesser
Mahvetmek isteyor ebruyu hançer
Sırça saray gönlüm yıkar mı yıkar.

*

Hüznî'ye rahm eyle ey çeşmi ahu
Sen meleksin sana yaraşmaz bedhu
Cevrin mutad etse bir keman ebru
Âşıkın gözünden çıkar mı çıkar.

V

Ne kaçarsın benden ey çeşmi ahu
Ben âdemim seni yir mi zannettin
Sinemde esrarın gizlidir yahu
Faş edip âleme der mi zannettin

*

Bir gonce fidansın devrü zamanda
Mevlâ halk etmemiş mislin cihanda
Sadıkane ehbab nadir insanda
Her gördüğün şahsı er mi zannettin.

*

Kimseye açma raz dursun içerde
Zinhar bel bağlama merde namerde
Ahde vefa yoktur her bir dilberde
Al çiçekli gonce ter mi zannettin.

*

Çok çektim cefanı ey ruyu enver
Hicrin elemile Hüznî mükedder
Alma inkisarım ey peri peyker
Ah almayı hoşca kâr mı zannettin?

VI

Feryadü naleden el çek ey bülbül
Bundan sonra ahü efgan benimdir
Hakikat bağından aldım bir top gül
Gül ile erguvan reyhan benimdir.

*

Sen de ey pervane gel yanma nare
Yaktı beni candan bir kaşı kare
Ben derdime buldum derdimden çare
Tabiblerin şahı Lokman benimdir.

*

Açma hasta dile ey rakip yare
Yadigâr eyledim ben anı yâre
Seyfi muhabbetle yar sinem yare
Yâr aşkile akan al kan benimdir.

*

Bendei hasıyim şuhu cihanın
Hüznî mecnunıyim devrü zamanın
Kulu kurbanıyım pirimüganın
Sakî sun badeyi devran benimdir.

VII

Etmişiz âlemden kat'ı alaka
Kârbanı aşkın merdanesiyiz
Ağyar şöhret ile çıksa afaka
O heyali hâmın bigânesiyiz.

*

Nadanla danayı ettiler tahkik
Zümrei lakayda olundum tefrik
Ne zevkden mesruruz ne gamdan tazyik
Asrın bir serseri divanesiyiz.

*

Hüznî yok meylimiz cahı fenade
Endişei dilden olduk azade
Varlıkdan yokluğa olduk âmâde
Mülkü mahviyetin imamesiyiz.

VIII

Cemalin nurunu zabtetmiş gizler
Kaldır perçemini bir yana dilber
Baş vurmuş ejderha misali cana
Kurmuş utağını gerdana dilber.

*

Bedrolmuş mehtabı ruhsarı alın
Dizilmiş etrafa fülfülü halin
Siyah kirpiklerle ebru hilâlin
Etti ahar beni divane dilber.

*

Bağı eremdin mi teşrifsin canan
Kametin serviden gösterir....
Ey melek suretli değilsin insan
Benzettim Yusufü Kenana dilber.

*

Hüznî'yi aşkına ettin giriftar
Bu nasıl sûzişli şiveli etvar
Bu nezaket bu letafet sende var
Götürür münkiri imane dilber.

IX

Ben seni sevmişim can ile tenden
Ha sen de beni sev nolur sevdiğim
Ben senden vazgelmem vazgelme benden
Sevgi iki başdan olur sevdiğim.

*

Hüsnüne aşifte pek nevhevestim
Kırdın hatırımı ben sana küstüm
Şimdi vısalinden ümidim kesdim
Ahar derdin beni alur sevdiğim.

*

Taliim karadır aksine kader
Vısalin olmadı bir kez mukadder
Ahu nigâhınle o ebrû hançer
Başımı sevdaya salar sevdiğim.

*

Başınçün lütf eyle ey çeşmi siyah
Takatim tak oldu cevrinle billah
Hüznî'ye ettiğin çekersin nagâh
Herkes ettiğini bulur sevdiğim.

X

Hep kar yağdı güvendiğim dağlara
Dolu duman fırtınadır ilimiz
Hasret kaldı şeyda bülbül bağlara
Badı hazan esdi soldu gülümüz.

*

Zalim felek düşmüş benim kasdime
Gam leşkeri hücum eder üstüme
Çok zamandır hasret kaldım dostuma
Bilmem ne haldedir lebi balmız.

*

. . . . . eser seher yelleri
Ilgıt ılgıt akar çeşmim selleri
Göresimiz geldi bizim illeri
Felek kırdı kanadımız kolumuz.

*

Sermayem gam benim metaım feryat
Hüznî gurbet ilde halim pek berbat
Vatanı aslımız o güzel Yozgat
Acab bir gün ugrarmı ola yolumuz.

IX

Kangi bağda bittin ey gülü râna
Servi gibi kaddi tubalarınla
Nicelerin ettin bülbüli şeyda
Zülfü sühan ruyi hamralarınla.

*

Bu nasıl nezaket bu nasıl eda
Fitnei âlemsin mislin yok cana
Ey şuhu nevreste vay çeşmi şehla
Beni mahveyledin sevdalarınla.

*

Hamei kudrettir ebru hilalin
Çeşmei hayattır lebi zülalin
Ayinei hikmet nurı cemalin
Dil yanar o kumru nevalarınla.

*

Ateşi aşkınla yakdın bu teni
Seni ey gamzesi gaddarım seni
İdi vısalinçün aldattın beni
Geçdi nazik ömrüm hülyalarınla.

*

Hüznî'ye rahm eyle ey çeşmi afet
Fırakın bu cana etti sirayet
Sabra mecal yoktur çekmeğe takat
Bir dem tatlı canda cefalarınla.

XII

Gözler ahu gibi ol keman ebru
Sinem nişan alur mehlika güzel
Hayatlar bahş eder zülfi semenbu
Ömrüm uzadırsın mesiha güzel.

*

Gerçekten severdim ben seni candan
Can feda etmiştim ben o zamandan
Böyle şive görülmemiş insandan
Aslın peri senin galba güzel.

*

Taş olsa tahammül etmez bu hale
Servi desem seza kaddi nihale
Ruhlar ile gabgap dolu peyale
. . . . bir sahba güzel.

*

Her gören hüsnüne olmakta müştak
Ya nasıl bu Hüznî etmesin merak
Ayineyi al da bir hüsnüne bak
Bakan meftun olur mutlaka güzel.

XIII

Eğme kaşlarını yüzün dön bana
Suçum nedir küstün bana sevdiğim
Çok kahırlı sözün geldi dün bana
Suçum nedir küstün bana sevdiğim.

*

Bakdım cemaline taze gül gibi
Sevdan ile yandım oldum kül gibi
Akdı çeşmim yaşı oldu göl gibi
Suçum nedir küstün bana sevdigim.

*

İflâh olmaz beni bir derde koydun
Hançeri cevrinle sinemi oydun
Yıkdın hatırımı illere uydun
Suçum nedir küstün bana sevdiğim.

*

Hüznî sana âşık can ile tenden
Mürüvvet merhamet umarken senden
Nedir fikrin tezden usandın benden
Suçum nedir küstün bana sevdiğim.

XIV

İşittim halini yandım begayet
Acıdım ben sana hayli efendi
Çattın bir tükenmez dipsiz davaya
Akıt gözlerinden seli efendi.

*

İki evli oldun kaldın arada
Bu gün buradasın yarın orada
Tilkiler yaş gön giyer sahrada
Takılır arkana çalı efendi.

*

Burada deynek ye orada dayak
Rezaleti çekip var keyfine bak
Bu gidişle kalmaz hiç kuyruk kulak
Giyersin bir delik çulu efendi.

*

Büyük yatağına peşinden çeker
Küçük naz ederek boynunu büker
İkisinin derdi ananı . . . . .
Bükerler gençlikte beli efendi.

*

Yatak kavgasından halin pek yaman
Sanki harbe girmiş Bulgarla Yunan
Şaşırma sırasın aman elaman
Perişan edersin hali efendi.

*

Dudak sarkmış büyük pek eğmiş yüzü
Küçük çatmış kaşı kızarmış gözü
Eridir yüreğin yağın el kızı
Olmasın başının keli efendi.

*

Yürek oynar dizin bağı çözülür
Saatte bir dirlik düzen bozulur
Etmen avret diye dilin üzülür
Zinhar . . . . efendi.

*

Günde bin mahkeme cinayet sade
Kavga göz açdırmaz hiç o sırada
At tepişir eşek ölür arada
Takarlar boynuna şalı efendi.

*

Seninçün bir başka çare yek heman
Bin desise hile yap düşün yalan
Sermayen yemindir metaın yalan
Kör şeytandan var tut salı efendi.

*

Tenhalarda daim var yan haline
Seni ağlatmazlar asla ölene
Beni boşa diye biner dalına
Birine yan baksan behey efendi.

*

Küçüğe içerden olmuşsun âşık
Keyfine . . . . ha büyük münafık
Akıl başda kalmaz zihin dolaşık
Ederler akibet deli efendi.

*

ATASÖZLRİNİN EDEBÎ DEĞERLERİ

Dünyanın bütün folklorcuları, halk dili ve görenekleri üzerinde araştırmalar yaparken, daima sosyetenin bünyesini tahlile uğraşmış ve (Şifahî edebiyat) adı altında toplanabilen (dil eserleri) nin olgunlaşmasını bu yönden görmüşlerdir.

Bu görüş, (halk dili) nin mahsullerini kuru bir sosyoloji çerçevesinden seyretmek demektir. Onları tetkik ederken, doğuş ve kullanılış yerlerini de tesbit edip ulus ve toprak hususiyetlerini ve bunların her yerde nasıl ve ne şekilde meydana geldiklerini görmek, anlamak gerektir.

Biz; bir çok kollara ayrılan (şifahî halk edebiyatı) nın yalnız (Atasözü) kısmı üzerinde duracağız.

(Atasözü) dediğimiz (sözler) iki şekilde kullanılırlar:

1 — Söz, sav = Dicton
2 — Mesel = Proverbe

Bu alanda değerli çalışmalarda bulunan (Necip Asım) ın, (Kâşgerli Mahmut) dan naklederek, (Eski savlar) adile neşrettiği risale bahsettiğimiz kısımlardan birincisini gösterir. Ancak buna (sav) adını vermekle saha biraz daraltılmış gibi oluyor. Zira (söz, so, sov) diye eskiden müteradif olarak kullanılan bu kelimeler (alelâde söz) manasına gelir ki, Atasözleri arasında, hiç bir vezin, kafiye ve ahenk gözetmeden söylenenlere bu ad verilir. Oysaki, (Divanı lûgatültürk) de kaydedilen (Ata sözleri) arasında tam bir mısra veya tam bir beyit halinde söylenmişleri vardır. Bunları (Mesel) bölümüne sokmak daha uygundur. Bununla beraber birer (düstur) gibi telakki olunan bütün bu (söz) leri (Atasözleri) adı altında toplamak en kestirme ve en uygun bir yoldur.

*

(Atasözleri) ni bağlı olduğu ulus veya sosyetenin psikolojisini gösteren tam birer ölçü gibi görmek, ancak çok derin bir tetkikten şonra yapılacak bir iştir. Zira uluslar arasındaki tedahül ve kaynaşma; asırlardanberi süren ekonomik, siyasal, ilmî ve edebî mübadele yüzünden meydana gelmiş bazı (söz) lere sırf (şu veya bu ulusun malı) damgasını vurmak doğru olmasa gerektir.

(Deliye kalem olmaz) sözünü Kırşehirli bir köylüden zabtettigim gün gayrıihtiyari (Divânerâ kalemnist) farsça (söz) ünü hatırlamıştım. Ortaklığın bu kadar birbirine girişmiş bulunması bana, (Ata sözü) nün sosyolojisini yapmaktaki güçlüğü gösterdi. Vakıa (Atasözleri), hadiselerin, insan duygularının ve insanla

---

Büyük emekdarın gayet hakkı çok
Küçüğün sevmezsen ilerisi yok
Yalvar ikisine başka çare yok
Kuyruk sallamanın yolu efendi.

*

Dinle nasihatim kulak tut söze
Sarıl bir nevreste tab'ı pakize
Varını sarf eyle bakire kıza
Kokla bir tomorcuk gülü efendi.

Mehmet Halid Bayrı

hayat ve tabiat arasındaki ikiliğin mahsulüdür. Bu itibarla arada bir benzeme olacağı tabiidir. Bunu yadırgamıyoruz. Meselâ: (La langue bot où le dent fait mal) sözile (Dervişin fikri ne ise zikri de odur) sözü arasındaki duygu iştirakile kelime başkalığını kabul etmek icap eder ve (sosyoloji) nin rol oynayabileceği saha da işte burasıdır. Niçin bir ulus; (ağrıyan dili dişe çarptırıyor) da, diğeri (dervişi düşündürerek zikrettiriyor). Sosyoloji, (halk dili) nin yalnız bu muammasını çözebiliyor.

(Mehmet Asım), (Atasözleri)ni tarihî ve ahlâkî bakımlardan tetkik etmiştir. [Terbiye Mecmuası—Sene 1, No. 1 sahife 49 - 66]

(Şifahî edebiyat) bu yönden de tetkik edilebilir. Hakikaten, bazı Atasözlerinin, tarihsel bazı hakikatleri göstermesi veya hiç olmazsa, tarihsel ananeleri ifade etmesi onlarda bu (kıymet) in aranmasına sebep olmuştur. (Mehmet Asım), yukarıda bahsettiğimiz makalesinde, birçok (Atasözleri) ni örnek alarak, onlardaki ahlâkî (kıymet) leri tahlil etmek istemiştir. Bu bakımdan, hemen her ulusun sözlerini aynı şekilde izah ve tefsir etmek mümkündür. Zira yukarıda da temas ettiğimiz gibi, (insan) lar, duygu ve yaşayış noktasından tamamen (iştirak) i kabul etmiş varlıklardır. (Yurt), (ulus) fikirlerinin müdahalesile meydana gelmiş olan (söz) lerin azlığı da pekâlâ gösterir ki (Ata sözü); (din), (milliyet) ve (devlet) fikirlerinden uzak kalmış birer (fikir mahsulü)dür.

(Ölmez sanat eserleri) nin değeri nasıl muayyen bir (din) ve (milliyet) taşımayışında ise (Atasözleri) nin değerini de bunda aramak gerektir. Bir ulusun atası :

[Seyrek gidersen komşuna kalkar ayak üstüne; sık gidersen komşuna yatar sırtı üstüne]

Demişse, bu nihayet (senlibenlilik) derecesinin dahi muayyen bir yere kadar iyi ve devamlı olabileceğini, fena kullanılan (samimiyet) in fena sonuçlar verebileceğini ifade etmek içindir. Bir Lâtin darbı meseli: «On gündan sonra yağmur, kadın ve misafir artık çekilmez olur » [*] diyormuş. Bundan (Lâtin misafirseverliği) nin mahiyetini çıkarmak mümkün olsa bile, o sözü yalnız bir mana ile kabul ederek (fena) veya (değersiz) bulmak isabetsiz bir iş olur sanıyoruz.

Bütün bu tafsilât ile söylenmek istenen şey; (Atasözler) ini tetkik ederken, onları yalnız sosyoloji gözile değil, psikoloji, edebiyat, hattâ -genel manasile- sanat gözile görmek daha iyi bir tetkik yoludur. Çünkü (Atasözleri) ndeki (icaz) ın değeri ancak (dil) lerin olgunlaşmış zamanlarının mahsulü olabilir. Mükemmelleşmiş dillerdir ki, kuvvetli (icaz) lara müsaittirler. Türk dilinin on bini çok geçen (Atasözleri) bu iddiayi kuvvetlendirebilir.

Ata sözleri üzerinde yapılacak sosyoloji, psikoloji, moral ve tarih tahlilleri onların ancak objektif görünüşlerini canlandırabilir. Bu (halk dili) nin bir de iç yüzü vardır ki o, sadece (sanat) ın tezgâhında açılıp tetkik edilir. Duyuş ve duyuruş tarzları, (söz) e verilen ifade kıymeti ve nihayet (mecaz) ve (kinaye) yapmaktaki ustalıkdır ki Ata sözlerini tahlil hakkını biraz da (edebiyat)a bırakmıştır.

[*] Mehmet Asım, [Terbiye Mecmuası: sene 333, No 1, sahife: 49]

Yer yüzündeki dillerin hiç biri (yağlı kara) sözünün geniş manasını anlatmak için iki kelimeyle bir fikir nesci meydana getirememiştir. Gerçi bu, biraz da, Türk dilinin hususiyetini ifade eder.

Bu hususiyet ne olursa olsun, dilimiz bu (icaz) ı yapmıya nekadar müsait olursa olsun (Ata sözlerimiz) in edebî değerini gösteren bu kudret, edebiyatın tetkik çemberi içinde bulunmalıdır. (Halk şiiri)ni ararken ilk akla gelen (koşma, şarkı, türkü, duyunç) dur. Ondan sonra (destan) ı, (masal) ı, (Atasözü) nü hatırlarız. Oysoki, en önemlisi olan ve (halk) ın yalnız duygusunu değil, aynı zamanda duyuruş kabiliyetini gösteren (destan, masal ve Atasözü) nden başlamak daha uygun olur sanıyoruz.

(Şiir), sadece güzelliğin ifadesi ise bunu (stilize edilmiş bir masal) da gösterebilir. Fakat şiir bu değil de, düşündürücü ve haz duyurucu güzelliğin ifadesi ise bunu Atasözlerinde derhal bulabiliriz.

Ev alma komşu al
Kitli kapı (kilitli kapı), kutlu kapı.
Aşırma, taşırma, şaşırma.
Azrail de emir kulu.
Balcı kızı daha tatlı.
Boşboğazı cehenneme atmışlar: "Lâkin odun yaş! „ demiş.
Yazın yaba, kışın aba.

Bu sözleri sırf edebî bakımdan tetkik edince, bunların türlü türlü şekillerde izah edilebileceğini ve binaenaleyh kullanılıştaki tenevvüün çokluğunu görürüz.

Halk, kendi malı olan dili okadar ince bir hale getirmiş ve onunla öyle derin ve karışık hisler ifade edebilmiştir ki bunların, bu basit görüldüğü kadar yapılması güç sözlerin değeri ancak kullanıştaki münasebetle daha iyi anlaşılabiliyor.

Halk şairi; duygularının en coşkun ve taşkınlarını yine bu lakonizm ile ifade etmiştir. (Karacaoğlan) :

Bin kaygu bir borç ödemez.
Cehnete gitmeden yolda neler var.
Sağ gözden sol göze vefa yoğ imiş.
Tırnağın varsa başını kaşı.

Mısralarile en koyu hakikatleri, tatlı bir (sanat) gazesine sararak sunabilmiştir. Yalnız (halk) ın duyguları mahsulü olan bu icazlı felsefe, sonraları aristokrat sanatın mevzularına da sıçramış ve günün birinde, halk şairinin manasızlığından (!) ahenksizliğinden bahseden divan şairleri de, mısralarını bizzat bu (halk felsefesi) ile süslemeğe başlamışlardır. Tabiî onlar, işin şatafatında, debdebe ve zinetinde oldukları için meselâ :

Dışı hoş, içi boş!

diyen (halk sözü) nü sırmalı kaftanlar içine gömerek :

Ekser kişinin sûretine siyreti uymaz !

şekline sokmuşlardır.

*
* *

(Atasözleri) ndeki edebî kıymeti görmek için, o sözün sahibi olan ulusun psikolojisini bilmek de gerektir. Zira halk (atasözü) nü örmezden önce ona (ifade) sanatinin en ince motiflerini, en ince garnitürlerini tatbik etmiştir. Bu sanati okuyabilmek için önce o sanatkârın duygu yollarını kavramak gerektir. Rus folklorcularından (Illiyostrof) diyor ki [*]: « Mesel içerisinde bir hakikat olan, kinayeli, halk yonulmuş sözüdür. »

Titizce bir tenkide tabî tutulmuş olan bu sözlerin içinde eksik ve fazla bir söz yoktur.

Onların kafiye, ölçü, ahenk, icaz çer-

[*] H. Zeynallı - Azarbaycan Atalar sözü [Bakû - 1926]

çeveleri içindeki sağlam ifadeleri edebiyat için çok geniş bir tetkik (konu) sudur. Yoksa bazı tetkikcilerimiz gibi, sözlerin sadece bir kenarından tutup , hırpalamak, onlardaki kusurlu görüşleri göstermeğe çalışmak insanı ekseriya yanıltabilir. Böyle bir hüküm verirken (lûgat) manasile (mecaz) manası arasındaki uygunluk ve aykırılıklar göz önünde bulundurulmalıdır. Bu yolda elimize geçen bir tetkik kitabında [*] meselâ, [paraya fazla kıymet vermek ve ahlâkî meziyetleri maddî şeylerden aşağı tutmak fikrini aşılayan sözlerimiz] gibi bir başlık altına :

Çık çık eden nalçadır, iş bitiren akçadır.
Akçalı adamdan dağlar korkar.

Sözlerini sıralamakla, maalesef, yanlış bir hüküm verilmiş oluyor. Çünkü o sözlerdeki (akçe) sözü sadece [para] gibi çıplak bir lûgat manasına inhisar etmiyor. Orada (emek, alın teri, kazanç, çalışarak elde edilen mahsul) gibi mecaz manalarının kasdedildiği şüphesizdir. Atasözleri hep birer olgunun, birer hadisenin kısaltılmış düsturlarıdır. Düstur ise her çeşit fikir madenini içine alabilen bir (kalıp) tır. O halde ilk iş bu kalıbın güzel işlenip hazırlanmış olmasını tetkik etmek, ondan sonraki iş te o kalıba dökülen madenlerin (Mantık) ve (Ahlâk) halitalarındaki değeri düşünmektir.

*
* *

Uzun yıllardanberi toplamağa uğraştığım (Türk atasözleri)ndeki edebî değere tamas etmek çok uzun bir makale serisi yazmayı icap ettirecek kadar büyük bir işir. Bunu takdir etmekle beraber, sadece, bu (söz) leri tetkik edecek gençlerimizin, onların biraz da edebî değerlerine önem vermekle isabetli ve kıymetli bir hizmette bulunacaklarına işaret etmek istedik.

İlk insanın ilk ifade vasıtası (şifahî ifade) olduğuna ve (atasözleri) nin de dilin tekâmülünden sonra vücut bulduğuna bakılınca, bunların birer (şifahî halk edebiyatı örneği) olduğu kendiliğinden meydana çıkar.

Çok candan umuyoruz ki, büyük önderimizin irşadile açılan (öz dil) savaşında (ata sözleri) ne de gerekli olan önem verilecek ve onların edebî varlıkları tesbit edilecektir.

İ. Hilmi Soykut

[*] Tahsin Ömer - Darb mesellerimiz hakkında tahlilî tetkikat [İstanbul - 1337]

KOZANOĞLU, ÇAPANOĞLU [*]

1870 - 1875 tarihlerinde Kozanoğulları ile Çapanoğulları arasında tahaddüs eden bir halk muharebesi hakkında Kozan'ın Şeyhler köyü ahalisinden müderris Kılıcoğlu AliRıza efendi tarafından [**] söylenmiş şu destanı aynen takdim ediyorum.

Âşık Mustafa diyor ki :

60 - 65 sene evvel Kozanoğlu, Çapanoğlunun toprağında davar sürmüş. Çapanoğlu bu işe çok kızmış, askerini toplamış, Kozanoğlunun üstüne yürümüş. Onu soyhaya [ölü çamaşırına] döndürmüş.

Ben bu destanı Gâvurdağında Tandır köyünde Âşık Ali adında ihtiyar bir

[*] Bu halk harbi destanını Gaziantebin merkez kazası köylerinden (Karakuyu) nam köyde iki gözü kör Âşık Mustafadan aldım. 15 - 8 - 930

[**] (Cenubda Türkmen Oymakları) adlı eserimizde Ali Rıza efendi hakkında kâfi malûmat vardır.

ağadan dinledim, o gündenberi her yerde bunu söylerim.

Ben Kozanoğluyum bilin mi beni
Hasmım Sar Ali tanın mı onu
Adam arslanıyım budarım seni
Senin gibi bir çok beyler yutmam var.

*

Hazır ol vaktine sen Kozanoğlu
Yiğit çekip sana karşı çıkmam var
Kılıcım, yalçağım (?) zağlarım kana
Kanın Adanaya senin dökmem var.

*

Ulan Çapanoğlu belle bu günü
Gör Kozan meydanında cengi düğünü
Evvelki belleme bu günkü günü
Pençeyle temelin senin sökmem var.

*

Ben Çapanoğluyum burada durdum
Dört köşeyi birden tertibe koydum
Şimdi bu toprakta seni yitirdim
Dört çevreyi birden nizam itmem var.

*

Olan Çapanoğlu sen gel karşıma
Eğer harp istersen gel düş peşime
Seni uğradırım azı dişime
Senin gibi birkaç beyler yutmam var.

*

Yaşa Çapanoğlu sen binler yaşa
Şimdi sen bakarsın yatan ileşe
Yidiririm etin kuzguna kuşa
Ciğerini kuluncundan çekmem var.

*

Kozanoğlu der ki: ya bana noldu
Kırıldı askerim daha ne kaldı
Osmanlı emrile bir ferman geldi
Dayanamam arkam dönüp kaçmam var.

*

Kılıcoğlum der ki başa hal geldi
Kozana bu yılın bir taun geldi
Yüreğe mızrağın .... geldi
Ölenlere bu yıl çok ağlamam var.

A. Rıza

AKSIRIK DOLAYISİLE "ÇOK YAŞA!" TMENNİSİ

Yanımızda birisi aksırınca ona « çok yaşa ! » demek âdettir Anneler tarafından küçük erkek çocuklar hakkında ifade edildiği zaman bu temenni, ikinci bir kısım ilâvesile mütenazır ve secili bir şekil alır. Biz bu eklentiyi kıymeti nisbeten az olduğu için burada kale almıyacağız ve aramızda, aksıranlara yapılan bu uzun ömür temennisini, diğer kavimlerde görülen müşabih temennilerle karşılaşdıracağız. Bu mukayese, Türk folklorunun, dünya folkloru ile olan münasebetini göstermesi itibarile yabana atılmıyacak derecede önemlidir. Filhakika, bu ananaye hemen her kavmin halkıyatında rastgelinebilir.

« Çok yaşa » temennisinin menşei, ekseriyetle, ilk insanın yaradılışı ile ilişikli inanışlara karışıyor. Eski Yunan esatirinde ilk insanın kilden kalıbını yapmak şerefi Prométhée ye atfedilmektedir. Bu ilah, kendi eseri olan heykele hayat ve hareket vermek kaygusuna düşüyor. Tasavvurunu gerçekleştirmek için Minervadan yardım isteyor. Minerva onu gök yüzüne çıkarıp kâinatın ruhu ve hayatın menbaı telâkki edilen güneşin yanına götürüyor. Minervanın eteği altında, yanmaktan masun kalan Prométhée, mahsus o iş için yapılmış billurdan bir şişeyi elinde tutarak güneşe yaklaşıyor, güneşin ışıklarından bir kısmını el çabukluğile şişeye dolduruyor, sonra şişeyi sım sıkı kapayıp yine aynı yoldan yer yüzüne dönüyor. Vakit kaybetmeden şişeyi heykelin burnu altında açıyor, tesirini kaybetmemiş olan ışıklar, heykelin dımağına o kadar şiddetle nufuz ediyor ki,

heykel aksırıyor, tesirini kaybetmemiş olan ışıklar, dımağın sinirleri vasıtasile bir lahzada yayılıp bütün vücude hayat veriyor. Uzun zamandanberi beklediği mnvaffakiyete erişdiğinden dolayı sevinçle kendinden geçen Prométhée eserinin selameti için dua ediyor : « ! Dieu vous bénisse = Allah encamınızı hayr etsin ! » diyor. Kendi elile meydana getirdiği insan, bu temenniyi işidiyor ve ilk intiba olmak dolayısile bu temenni hafızasına kuvvetle nakş olunuyor. Bundan sonra bütün hayatı müddetince kendi yaratıcısını büyük bir üzenle taklit ediyor, ne zaman bir komşusu aksırsa « Allah encamınızı hayr etsin ! » diye onu kutlulayor. Kendisinin evlatları da aynı âdeti miraslanıyorlar ve bu teamül böylece bize kadar geliyor.

İbranilerde de yine « Allah encamınızı hayr eylesin ! » şeklinde rastgelinen bu temenninin menşei (Talmud) cılar tarafından başka bir şekilde gösterilmektedir. Bunlara nazaran adem babamız, itaatsizliği yüzünden ölüme mahkûm olduğu zaman, Allah bu günahkârın ömründe bir kere aksırmasına ve aksırmasile beraber ölmesine karar vermişti. O öldükten sonra oğulları da aynı şekilde hiç bir hastalık çekmeden anî olarak öleçeklerdi. Bu vaziyet Yakup aleyhisselâma kadar devam etti. Bu peygamber, hiç bir hazırlık yapmadan ansızın dünyadan göçmenin akibetine dair iyice düşünüp taşındıktan sonra ölüm hakkındaki o çetin kanunu değiştirmesi için Allaha yalvardı ve ne zaman öleceğini, biraz evvelden bilmek lutfuna nail oldu. Onun aksırdığı halde ölmediğini görenler büyük bir hayrete düşdüler; hadise yer yüzündeki bütün prenslere haber verildi. Fakat bu harika, ölüm getiren aksırık hakkındaki korkuları bütün bütün silemedi. Aksırığın hükmü yine baki olup yalnız tehire uğradığı sanılarak bu tesiri izale etmek üzere bir yandan Allaha şükr etmek, bir yandan, hayatın muhafazası için yaradana yalvarmak taamül haline geldi, Bu niyazlar allahın indinde o kadar makbul oldu ki, evvelce ölüme delâlet eden bu işaret sonradan hayatın bir alameti haline geldi artık çocuklar doğar doğmaz aksırmağa başladılar ve Elisée Peygamber,Sunamite'in oğlunu mezardan çağırdığı zaman, ölü, bir bir peşine yedi defa aksırarak dirildi. İşte hahamlara göre aksırık temennisinin menşei budur.

İslâm mitolojisi, Yunan ve İbrani esatirlerinin verdiği izahları uzlaştırır mahiyettedir. Biz bu noktayı belirtmek için, İslâm kozmogonisini güzel bir şekilde anlatan, Gelibolulu Ahmet Bîcanın «Envarülâşıkin» adlı eserinden bir iktibas yapacağız.

«Ulema ettiler Haktaalâ hazretleri diledi ki Ademe ruh vere ruha emretti ki cemii envarın içine gire andan sonra Ademin cesedine gire ruhçün Ademin cesedine girmek istedi gördü ki bir dar ve karanuluk yerdir ruh etti bu bir karanuluk yerdir nice gireyim Haktaalâ hazretleri etti güç ile gir ve güç ile çık ruh cesede girdi evvelki girdi Ademin dimağına girdi. İki yüz yıl devretti. Andan sonra gözlerine geldi. Bundan hikmet budur ki Adem bedeninin aslına nazar eyleye bile ki topraktandır. Ana keramet ve nübuvvet verildikte nefsine ucup ve kibir hasıl olmaya. Haçanki ruh genzine geldi aksırdı. الحمد لله dedi. Evvel kelâmki Ademden vaki oldu bu söz vaki oldu. Hak Subhane Vetealâ hazretleri cevap verdi. Evvel söz ki

Haktealâ Ademe söyledi يرحمك ربك يا آدم وللرحمته خلقتك idi.» [1] Demek ki Adem aksırınca الحمدلله demiş, Allah da ona يرحمك ربك diye temennide bulunmuştur.

Türk folklorunda da aksırarak dirilmek hâdisesine rastlanılmaktadır. Meselâ Balıkesire tabi Çağış nahiyesinden bir köylünün ağzından zaptedilmiş bir masalda şu satırlar okunuyor :

Küçük oğlan şişedeki urufu (ruhu), [ölmüş bulunan] kızın burnuna çektiri [r], kız tinsirerek kalka [r], eyi olur. [2]

Aynı masalda şu kaydı da buluyoruz :

« Gelin bu sevinçle kayıncısının [kayınının] kellesini kocasının cesedine, kocasının kellesini de kayıncısının cesedine kor. Derviş dua ide [r], gelin « Amin! » der. Bunla [r] tinsirerek kalkalar.» (3)

Birkaç sene evvel çocuklar için çıkarılmış bir masal kitabında da şu satırları okuyoruz:

«Kuş [Zümrütanka] oğlanın ölüsünü yatırarak kollarını, bacakları, başını yerli yerince koyup [ihtiyar bir Akbabanın cennet bahçesinden getirdiği] o sudan sürünce oğlan uykudan uyanır gibi kalkar, aksırarak dirilir.» [4]

Burada «çok yaşa» temennisini görmüyoruz. Fakat aksırık hakkındaki telâkki açıkça seziliyor. Eski Türk membalarında bu mevzua dair etraflı malûmat bulunmak gerektir. Biz şimdiye kadar bu vadide bir ipucu elde edemedik.

(1) «Envarülâşıkin» matbu nüsha, sayfa: 21.

(2) «Kaynak» mecmuası: Balıkesir. Sayı: 6 - 7, sayfa: 183. Kadızade Bay İsmail Hakkı'nın yazdığı masal.

(3) Aynı mehaz; sayfa 184

(4) Bahtaver hanım : «Türk masalları»; Kanaat kitaphanesi 1931, Sayfa 23

Aksırık temennisinin menşeini tarihî devirlere irca etmek isteyenler olmuştur. Ezcümle Polydore Virgile'in iddiasına göre papa (Büyük Gregovar) ın zamanında 591 senesinde İtalyada salgın haline gelen müdhiş bir hastalık, kurbanlarını aksırtarak öldürüyormuş, papa hastalığın ilerlemesine mani olmak için dualar edilip niyazlarda bulunulmasını emretmiş, gûya «Dieu vous bénisse = Allah encamınızı hayr eylesin!» temennisinin yerleşmesine sebep bu emir imiş [1].

Fakat bu temenni çok eski olup bütün dünyaya şamildir. Filhakika Amerikayı keşfeden İspanyollar oradaki yerliler arasında bile bu taamüle rastlamışlardır. (Floridanın zaptı tarihi) ni yazan zatın anlattığına göre, Amerika yerlilerinin hükümdarı (Guachoia), (Soto) nın huzurunda aksırmış, maiyetindeki yerliler derhal prenslerinin önünde eğilmişler, hürmet makamında kollarını uzatmışlar ve daima krallarına zahir olması için güneşe tapınmışlar.

Şimdi aksırık dolayısile yapılan kutlulamanın muhtelif kavim ve milletlerde aldığı şekli gözden geçirelim. (Olympiodore) ın şahadetine göre eski Yunanlılarda aksıran :

«Zevs beni kurtarınız!» diyor. Yanındakiler «Vivez = yaşayınız ! » diye cevap veriyorlardı. «Anthologie» nin ikinci kitabında görülen bir hicviyeden anlaşıldığına göre «Allah sizi korusun!» diye temennide bulunduğu da vakidi. Şair bu hicviyede Proclus isminde bir adamdan bahseder. Proclusun burnu okadar uzunmuş ki bu adam burnunun ucunda hasıl olan sesleri işitmez,

(1) Quitard: Dictionnaire anecdotique, étymologique et historique des proverbes et locutions proverbiales.

bundan dolayı, kendi aksırışının farkına varmayıp hayatının idamesi için mudat temennide bulunamazmış. Buradan anlaşıldığına göre, o zaman, aksıranlar yalnız bulundukları takdirde kendileri için bizzat temenniler izhar ederlermiş.

Eski İranlılarda, gündelik hayatlarında bu temenniye yer vermiş olmalılarki (Zerdüşt) ün Zend-Avastasından telhis edilmiş bulnan (Sadses) de şu tavsiye bulunur:

«Birisi aksırdığı zaman Ahunovor ve Ashim Vuhû di!» Romalılar aksıranlara «Salve!» yani «sağ ol!» temennisinde bulunuyorlar ve bu ananaya büyük bir kıymet veriyorlardı. Bütün ciddiyeti ile beraber, İmparator (Tibère), seyahat ettiği zaman, tahtı revan içinde iken bile maiyetinden bu hürmet ve alâka nişanesini beklerdi (Apulée)nin anlattığına göre, bir kadının âşıkı, elbise dolabının içine saklanmak mecburiyetinde kalmış, dolabın içinde âşıkın aksıracağı tutmuş, kadının kocası, sevabına, «allah encamınızı hayr etsin!» temennisini basdırmış.

Araplarda aynı anana islâmiyetten evvel yerleşmiş olmalıki peygamber bu temennileri, fırsat düşdükçe, ümmetine tavsiye etmiştir. Abdülkadirülceylanî, « غنية الطالبين » unvanlı eserinde « aksırmanın adabı» serlevhası altında bu taamülü mufassal bir surette izah eder:

«Aksıran kimsenin «الحمد لله رب العالمين» diye allahutaala hazaetlerine hamdeylemesi adabdandır. Zira bazı ahbarda şu veçhile rivayet olunduki < Peygamberimiz > ansıran kimse elhamdülilâh dediğinde hazır bulunan melek rabbülalemin der ve ol kimse badelhamt rabbülalemin dediğinde mezkûr melek yerhameke rebbüke der diye buyururdu. Ve ansıran kimsenin ol halde sağ ve soluna iltifat etmemesi adabdandır. Ve ansıran kimse elhamdülilahi rabbülalemin dediğinde anı işiden kimsenin teşmiti yanı yerhamukülülah diye ona hayır ve berekâtle dua etmesi ve ansıranın dahi یهدیکم الله ویصلح بالکم diye anın üzerine reddetmesi müstehap olur ve eğer bunun yerine یغفرالله لکم der ise caiz olur. Ve aksıran kimsenin ansırımsı üçden ziyade olur ise teşmit ve dua sakıt olur. Zira eserde vakı olduğu üzere سلمه بن الاکوع <dan> şu vechile rivayet olnnurki < Peygamberimiz > üç kerre ansıran kimseye یرحمك الله diye hayır ile dua olunur ve eğer üçden ziyade olursa teşmit ve dua sakıt olur. Zira bu hal rıh ve zikâmın emaresidir <...> diye huyurdu ve ابوهریره <den > şu vechile rivayet olunurki <Peygamberimiz> ansırmak nezdi ilâhide mahbup ve esnemek ise mekruhtur <....> zira isnemek şeytanın tesvilatındandır <...> diye buyurdu. Ve erkek için acûze ve müsinne hatunun ansırdığından یرحمك الله demek caiz olur. Ve şabbe ve genç ve utangan hatunun ansırdığında یرحمك الله demek mekruhdur amma sabi çocuğun ansırdığında onun hakkında edilecek dua بورك فیك ve yahut جزاك الله ve yahut یرحمك الله demektir. (1)

İslâmiyette aksırık dolayısile yapılan temenniye büyük bir değer verilmiş olduğu, bu temenniye (teşmit) diye hususî bir isim takılmış olmasından ve hadisenin âdeta dinî bir tören haline gelmiş bulunmasından anlaşılıyor. Yalnız birisine teşmit yapılabilmek için aksıranın önce (tah-

[6] غنية الطالبين tercemesi Süleyman Hasbi, Matbaaî Osmaniye 1303 cilt: 1; sahife: 20-21

mid) de bulunması lâzımgeliyor. (اصمعی)-nin rivayetine göre, hakkında şikâyet vaki olmuş olan Kadı Afiyeyi, Harünürreşit yanına getirtip kendisini sorguya çekmişti. Kadı, bütün suallere susturucu cevap veriyordu. « Meclis uzayıp halifeye atsa yani aksırık geldi. Hazırı meclis olanların cümlesi teşmiyet ettiler. Kadı Afiye sükût etti. Halife sen beni sair nas ile beraber niçin teşmit etmedin diye sualinde siz hamdetmediniz, onun için ben de teşmit etmedim deyüp bu hususta varit olan hadisi şerifi irat ile ihticac etti. » [1]

Demek ki aksıranlara yapılan temenni en eski devirlerde örf ve âdetten madut iken, sonraları dinin tavsiye ettiği «Amali Saliha » haline geliyor. Yunan, Roma ve İslâm medeniyetlerine tevarüş eden kavimlerde bu ananenın dinî bir hürmetle muhafaza edildiğini görüyoruz. Yalnız (Anabaptiste) lerle İngilteredeki (Quaker) ler, lüzumsuz bir hurafe diye telâkkî ettikleri için, bu taamülü terk etmişlerdir.

Bu temenni, geri kalmış kavimlerde de mevcuttur : (Monomotapa) da, hükümdar aksırdığı zaman, kendisinin yanında veya civar yerlerde bulunanlar, evvelden kararlaştırılmış işaretler vastasile derhal hadiseden haberdar edilirler. Bunun üzerine gerek şehirde, gerekse varoşlarında halk « Yaşasın Kral » manasına gelen haykırışlarla ortalığı velevleye boğar.

Sennaar Kralının nezdinde hadise daha tuhaf bir şekilde cereyan eder : Prens askırır aksırmaz yanında bulunanlar fırıldak gibi dönerek ona arkalarını çevirirler. ve sağ butlarının üzerine bir şaplak indirirler.

[1] Lebib efendi : Cevahiri Mültekate; Sahife 390

 İSTANBUL MASALLARI

Bir varmış, bir yokmuş evvel zaman içinde, kalbur saman içinde ihtiyar bir kadınla bir oğlu varmış. Çocuk kümes hayvanları satıp evini geçindirirmiş. Bir gün elinde iki kaz olduğu halde sarayın etrafında dolaşmaya başlâmış. Vezir bunu gürüp

Aksıranlara yapılan uzun ömür temennisinin sebebini, ilmî delillere müsteniden arayanlar çok olmuştur. Aristote ile diğer bazı filesoflar, aksırığı, vücudün en asîl kısmı olan başın en bariz tezahürlerinden biri olduğu için tebrik ve temenniye layık addetmektedirler. (İbni Sina) ile (Cardan) ise, aksırığı, saraya mütemayil bir ihtilâç olarak göstermekte ve dolayısile yapılan temennilerin sara korkusuna müstenit olduğunu iddia etmektedirler. Müellifi meçhul bir eserde, yeni doğan çocukların teneffüsleri pek zaıf olduğu için ancak bunların aksırmalarının canlı olduklarına delâlet edebileceği, mini mini çocuğun aksırdığını işiden ana ve babaların derin bir şefkat hissile, yavrularına uzun ömür temenni etmelerinin gayet tabiî olduğu anlatılmaktadır.

Herhangi bir suretle burun gışayı muhatisinin tenebbühünden, yahut kuvvetli bir şuaın tabakai şebkiyeye çarpmasından ileri geldiği bugün doktorlar tarafından kabul edilen aksırık hakkında yapılan temenniyi ne metafizik, ne tıp, ne de psikoloji izah edebilir. Bu vadide rasyonel bir hüküm verebilecek olan cemiyet bilgisidir. Fakat sosyoloğların bu hususta son sözlerini henüz söyleyüp söylemediklerini bilmeyorum.

Naci Yüngül

— Bana bak, çocuk, şu tayuklara yüz altmış kuruş vereyim de bana sat.

— Efendim, bunlar tavuk değil, kaz.

—A! şaşırdın mı sen? Bunlar kaz olur mu, haydi nazlanma, iki lira vereyim de tavukları sarayın mutbağına götür, aşçıya da söyle, ben traş olmaya gidiyarum, öğle yemeğini beraber getirsinler.

Çocuk. « ben sana aldatmayı gösteririm» diyerek kazları mutbağa götürdü ve öğleye doğru gelip vezire yemek götüreceğidi söyledi.

Saat on ikiye doğru saraya koştu ve aşçının hszırladığı altın tepsideki yine altın sahanlarda bulunan yemekleri aldı, tepsi ile beraber eve yollandı. Tabiî altınları sattı ve parasıyla epeyce zaman geçindi.

Yine kendi kendine : « Dur bakalım vezir efendi, ben sana daha neler öğreteceğim, ne oyunlar oynayacağım, o zaman kaz mı, tavuk mu anlarsın» dedi.

Vezir saat on iki olmuş, beklemiş, bir olmuş beklemiş, nihayet sabrı tükenmiş ve saraya dönmüş. Meseleyi öğrenince tabiî bunun kazcının oyunu olduğunu anlamış. Fakat bir ferman çıkarmış. Fermanda şunlar yazılıymış : « Kim bu çocuğu bulup getirirse, ona yüz altın ihsan edeceğim. » Çocuk bunu duymuş ve kıyafetini değiştirerek vezirin önüne gelmiş. Beraberce gûya çocuğun yeni kiralamış olacağı dükkâna gelmişler. Vezir kasaya yüz altın koymuş, kilitlemiş ve ikisi de birer anahtar alarak hırsız çocuğun bulunduğ eve gitmeye başlamışlar. Çocuk veziri dolambaçlı yollarnan götürmüş; bir aralık ona : « Sen dur da ben şuraya su dökmeğe gideyim » demiş ve adamı orada bırakarak doğruca dükkânına gitmiş, paraları almış ve evine dönmüş. Vezir bin güçlükle saraya dönmüş ve bir daha aldanmayacağına söz vermiş. Çocuk da yine : « Dur bakalım, daha sana ne oyunlar oynayacağım» demiş.

Vezir padişahın kızıyla eyleniyormuş. Düğün günü çocuk annesine:

— Anneciğim, bana bir çarşaf ver, iki de takma saç yap da ben de seninle beraber düğüne gideyim» demiş. Annesi çocuğunu süslemiş, âdeta bir kız haline getirerek beraber saraya gitmişler. Düğün çok muhteşem olmuş. Bir aralık geliu kabineye gitmrş, çocuk da: «Ah, gelin hanım yalnız gitmesin, ne olur ne olmaz, belki başına bir hal gelir.» diyip gelinle beraber kabineye girmiş. Ona kendisinin erkek olduğunu, vezirden hınç almak maksadıyla geldiğini anlatmış. Zaten kız da babasının zoruyla bu adama vardığını söylemış. Çocuk da : «öyle ise aklıma bir şey geldi, beni gelin yap, sen de dışarıda kapının yanında duran annemin yanına git, haydi anne eve gidelim, de ve evde mes'eleyi anlat» demiş. Kız hemen buna razı olmuş, ve biraz uğraşmadan sonra çocuk gelin, kız da çocuğun halini alarak dışarı çıkmışlar. Hemen iki kişi gelinin koluna girerek yerine götürmüşler. Kız da kadına «haydi anne gidelim» demiş ve onunla eve dönmüşler.

Gelelim geline : Kalabalık dağıldıktan sonra gelin vezire :

«Paşam, için sıkıldı, haydi biraz bağçeye gidelim demiş ve beraber bağceye inip gezmeğe başlamışlar. Gelinin gözü bir şeye ilişmiş ve vezire sormuş :

— Paşam, bu ne ?

— Sultanım, bu idam aletidir. Babanız birini öldürmek istedi mi, hemen başını şu halkaya koydurtur, ipi çeker, vücud

havaya kalkar birdenbire, sonra ipi bırakır, idam olunan adam yere düşer ve paramparça olur.

— A, nasıl olur ? Başınızı sokun da bakayım bir tecrübe edeyim.

— Ama, sultanım, ipi yavaş çek, sakın ipi bırakma, sonra paramparça olurum. Vezir bunu söyler söylemez başını halkaya geçirmiş. Kız da ipi büyük bir hızla çekip bırakmış ve bahçe kapısından kaçmış, doğru evine giderek yaptıklarını anlatmış. Vezirin vücudü hurdahaş olmuş, inleleyip duruyormuş. Bunu duyan cariyeler hemen koşmuşlar.

— « Aman sultan kaçmış, a, vezirin haline ne? » diye çığlıklar koparmışlar, veziri bir odaya götürmüşler. Artık zavallı adamın sağlam hiç bir yeri kalmamış, kemiklerinin hepsi kırılmış. Hiç bir doktor tedavi edememiş. Bunu duyan çocuk hemen elinde bir çanta, alarak doktor elbisesi giyinip sarayın etrafını dolaşmış ve şöyle bağırmış.

— Doktorum ben, kimse bilmez neyim ben.

Padişah bunu çağırmış, hastayı tedavi edemediği takdirde kellesini uçuracağını söylemiş. Çocuk da şu şartları ileri sürmüş.

— Vezirin odasına kimse girmiyecek, yemekler bile dönme dolap vasıtasile gelip gidecek, vezirin bağırtılarına aldırış edilmiyecek, çünkü hasta çok acı duyacak. Böylece vezir bir ay içinde sapasağlam ayağa kalkacak.

Hemen vezire hususî bir oda tutulmuş ve her istenilen yapılmış. Çocuk odaya girmiş, kapıyı iyice kapamış ve vezire şöyle demiş:

— Ey vezir hazretleri, iki üç gün geçsin, ben sana kendimi tanıtacağım.

Filhakika, birkaç gün yiyip içtikten sonra vezire:

— Bana bak, vezir efendi, ben kimim bilir misin? Hani bir gün sana bir çift kaz getirmiştim de bana tavuktur diye kandırıp ucuzca elimden almıştın. Vezir bağırmağa başlamış

— Ay, aman, imdat.

— Nekadar bağırsan boşa. Ondan sonra o yemek tepsisile altın çanakları ben aldım, o yüz altını da seni kandırıp elinden aldım, gelinin elbiselerini ben giydim, seni bu hallere ben soktum. Şimdi sıra seni öldürmeye geldi. Ondan sonra çocuk vezirin vücudunu dörde bölmüş. Kollarını, bacaklarını, başını ve gövdesini, herbirini duvarın bir köşesine mıhlamış, o akşamı evde herkes uyurken kaçmış. Ertesi gün vezirin sesini kimse işitmeyince merak etmişler ama kimse sesini çıkarmamış. Bu hal bir kaç gün böyle devam etmiş. Nihayet cariyeler padişaha bunu haber vermişler. Hep birden kapıyı kırmışlar, manzarayı görünce şaşırmışlar, hep birden donakalmışlar. Padişah kızının kaybolduğuna mı yansın, yoksa vezirin ölüsünün paramparça olmasına mı?

Nihayet şöyle bir ferman çıkmış : « Kim bu veziri bu hale sokmuşsa gelsin söylesin, hem onu affedeceğim, hem de bir çok hediyeler ihsan edeceğim.» Çocuk bunu duyunca : « Ne olursa olsun madem ki afedecekmiş, gidip söyleyeceğim demiş » ve gelip, olup bitenin hepsini padişaha anlatmış. Padişah kızının bulunduğuna sevinmiş, çocuğu da mükâfat olarak kızıyle evlendirmiş.

Kırk gün, kırk gece düğün yapmışlar. Onler ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine.

Hasibe Nazif

* İSTANBULDA ŞEKERCİLİK *

Hekimoğlu Alipaşada şekerci Çankırılı Mehmet Ağa isminde eski bir şekerci vardır. Bu adam 1870 - 1289 yılındanberi İstanbulda şekercilik yapmaktadır. Şekerci Mehmet 14 yaşında iken İstanbula şekerci çırağı olarak gelmiştir. Ustası Hicazda ölen şekerci Çankırılı Osman ağa idi. 1870 tarihinde İstanbulda aşağı yukarı 70 şekerci bulunuyordu..

Bu ihtiyar şekerci ile üç yıl önce görüşmüş, bazı notlar almıştım. Ondan aldığım malûmatı buraya yazıyorum.

Bundan 60 yıl evvel İstanbulda şekerci kâhyası şekerci İbrahim efendi idi ki, bu zat Enderondan çıkmıştı.

Şekercilerin Asmaaltında odaları bulunurdu ve her şekerci buraya avait verirdi. Bu beher yıl için bir sarı altındı.

İstanbuldaki şekercilerin birçoğu Çankırılı idi. Nitekim börekçilerin bir çoğu da Safranbolulu idiler.

Çankırılı şekerciler her yıl memleketlerinden çırak getirirler, onları sırasile kalfa, usta yaparlardı.

Şekerci Hacı Bekir o devirde de çok meşhurdu. Ama kendisi bu tarihten tam 80 yıl evvel ölmüştü. Hacı Bekirin oğlu Hacı Ahmet onun da oğlu şimdi sağ olan Muhiddindir.

60 - 70 yıl önce İstanbulda yapılan şeker çeşitleri şunlardı :

Akide şekeri, peynir şekeri, şerbet şekeri, leblebi şekeri, şurup, macun, beyaz lök macunu..

Destur almadan kimse o devirde dükkân açamazdı. Destur almak için baharda Kâğıthaneye gidilirdi. Orada ziyafetler verilir, peştemal kuşanılırdı. Bu peştemal ipekten olur ve Bursada dokunmuş olmasına dikkat edilirdi. Şekerciler kendi aralarına birçok esnafı çağırdıkları halde dabakları çağırmazlardı. Peştemal kuşanmak merasimi şöyle yapılırdı: Yemekler yendikten sonra kalkılır ve ustaların altına seccadeler serilirdi. Bir hoca dua eder. Hocanın yanına kethüda ile şekercilerin yiğit başısı otururdu. Yiğit başının vazifesi daveti ve davetlileri idare etmekti. Yiğit başı kalfalara sağdıçlık ederdi.

70 yıl önce şekercilerin en çok bulunduğu yer Bahçekapı idi. O zaman Bahçekapı baştan başa şekercilerle dolu idi. Sarayın şekerlerini ve şekerlemelerini hep Bahçekapıdaki şekerciler temin ederdi ki, bunun en bellibaşlı ustası Hacı Bekirin damadı Osman efandi idi.

Balkan harbine kadar İstanbulda şekercilik haylı kâr getiren bir sanattı. Benim bile yanımda 18 kalfanın çalıştığı zamanlar olmuştur.

Şekercilerin piri Hazreti Abdullah bin Mesuttur. İstanbulda şekercilik artık çok değişmiş bulunmaktadır. Şimdi çikolatalar, Avrupa şekerciliği mühim bir yer kaplamaktadır ki çikolatanın 70 yıl önce İstanbulda adı bile işidilmemişdi. Her sanat gibi şekercilik de bugün çok değişmiş ve ilerilemiş bulunmaktadır. Bu gün İstanbuldaki şekerci dükkânlarının sayısı 500 kadar tahmin edilmektedir.

Hikmet Turhan Dağlı